

BEHBUDIYNING DINIY-FALSAFIY QARASHLARI

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

3-kurs talabasi

Axmadaliyeva O'g'iloy Jamoliddin qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Behbudiyning nafaqat jadid sifatida, balki adolatli Turkiston muftisi sifatida amalga oshirgan harakatlari yoritilgan. Maqolada uning muftilik faoliyatida duch kelgan muammolariga topilgan oqilona yechimlar haqida fikr yuritiladi.

Аннотация: Благодаря этой статье вы увидите Бехбуди не только как джадида, но и как справедливого муфтия Туркестана. В статье вы можете прочитать, как он правдиво устранил недостатки, с которыми столкнулся в своей работе муфтия.

Annotation: Through this article, you will see Behbudi not only as a Jadid, but also as a fair mufti of Turkestan. In the article, you can read how he truthfully resolved the shortcomings he faced in his mufti work.

Kalit so'z: mufti, jadid, libos, risola, diniy masalan, madaniyat.

Ключевые слова: муфтий, культура, джадид, одежда, религиозный вопрос.

Key words: mufti, jadid, culture, dress, religious issue.

Jadidlarning ma'rifatparvarlik yo'lida amalga oshirgan harakatlari borasida fikr yuritsak, bu borada Mahmudxo'ja Behbudi tomonidan olib borilgan g'oyalar, harakatlarga alohida e'tibor qaratishimiz lozim. Avvalo shaxsiy hayotiga nazar solsak, Behbudi boshqa jadid namoyondalari singari ma'rifatli oilada tavallud topgan. Jadidshunos olim Begali Qosimovning fikriga ko'ra " Behbudi XX asr bo'sag'asidagi Turkistonning orzu-armonlaridan biri sifatida maydonga keldi.

Mustaqil jumhuriyat g'oyasining yalovbatdori, yangi maktab g'oyasining nazariyotchisi va amaliyotchisidir. U o'zbek dramachiligini boshlab bergan birinchi dramaturge, teatrchi, noshir va jurnalist edi". U 6-7 yoshlarida katta tog'asi Muhammad Siddiqdan xat-savod chiqargach, otasi Behbudxo'ja o'g'lini qorilikka tayyorlash maqsadida Qur'onni oz-ozdan yod oldiradi. Hamda u 3-4 yil ichida Mushafni to'liq yodlash darajasiga yetadi. Buhbudiy shogirdi Hoji Muin ustozini to'g'risida quyidagicha bayon etadi. "Behbudiy afandi, yolg'iz qorilik bilan bilan qanoatlanmay, o'zining tog'asi mufti mulla Odil huzurida dars o'quriga kirishdi. Arabiy sarf, nahfdan "Qofiya,, va "Sharhi mullo,, ni fiqhdan "Muxtasar ul-viqoya,, ning birinchi daftarini va biroz "Hoshiya,, ni mazkur zotning halqai tadrisinga o'qudi. Hisob ilmini ham masohatgacha shul kishidan o'rgandi..., Orada, Mahmudxo'ja ota-onasining judoligidan so'ng o'qishni tark qilib, turmush qiyinchiliklarini zimmasiga olib, tog'asi Muhammad Siddiq huzurida mirzolik vazifasini bajara boshlaydi. U ikki yillik xizmati davomida qozilik ishlari bilan tanishib, muftilik uchun zarur bo'lgan narsalarni o'rganadi. Ikki yildan keyin tog'asi qozilikdan bo'shab ketgach, Behbudiy Kobud bo'lusining qozisi mulla Zabirning qozixonasiga mirzolikka kirib, 1-2 oy o'tmay muftilikka o'tadi. U muftilik faoliyatini 1895-1896 yillardan boshlab, 1916- yilgacha shu lavozimda faoliyat olib borgan. Samarqandlik jurnalist Nusrat Rahmat uzoq yillar davomida Buhbudiy hayotini, ayniqsa, uning muftilik faoliyatiga oid masalalarini o'rganib kelish jarayonida "Mufti,, nomli maqolasi orqali Behbudiyning mufti sifatidagi faoliyatida sodir bo'lgan g'aroyib bir voqeani keltiradi. Unda Jomboyda bir ot o'g'risi bo'lib, Panjikent qishloqlaridan ot o'g'irlab, Samarqand bozoriga olib borib sotar ekan. Ammo ko'za kunda emas, kunida sinadi deganlaridek, o'g'rini jinoyati fosh bo'lib, qozi o'g'rining qo'lini kesish haqida hukm chiqaribdi. Behbudiy Jomboyning muftisi sifatida qozining shunday dahshatli hukm chiqarganiga e'tiroz bildirib, yaqinda bu jazo bekor qilinganligini tushuntiribdi. Hukmning bekor qilinishi o'z obro'siga soya tashlashi muqarrarligini sezgan qozi Qur'onning "Moida,, surasi 38-

oyatini ochib, o'qib beradi. Bu oyatda "O'g'ri erkakning ham, o'g'ri ayolning ham qilmishlariga yarasha jazo va Allohdan azob sifatida qo'llarini kesinglar. Alloh qudrat va hikmat egasidir,, degan so'zlar yozilgan ekan. So'ng qozi buni bekor qilish mumkinmi? - deya so'rabdi. Shunda Behbudiy o'g'rining qo'llari kesilsa oqibati nimalarga olib kelishini tushuntiradi. Birinchidan uning mahalla-ko'ydagi, qarindosh-urug'lari orasidagi obro'si yo'qolibgina qolmay, g'azab vs nafratga duchor bo'ladi. Ikkinchidan, mehnat bilan shug'ullanish imkoniga ega bo'lmagani uchun hatto o'ziga xizmat qilolmaydi va oila-a'zolariga tirik tovonga aylanadi. Mahmudxo'ja shunday deb Qur'onning "Niso,, surasi 90- oyatini ko'rsatadi. Oyatda "Alloh afv etuvchi, maxfirat qiluvchi bo'lgan zotdir,, Qozi Behbudiyning bu so'zlaridan keyin hukmning bekor qilinishiga rozi bo'lgan ekan,,. Nusrat Rahmatning ushbu maqolasidan, Behbudiy muftilik faoliyati davomida beva-bechoralargagina emas, balki sharoit taqozosi tufayli jinoyat yo'liga kirib qolgan kishilarga ham rahm-shafqat , muruvvat ko'rsatadigan insonparvar mufti bo'lganini anglashimiz mumkin. Behbudiyning mufti sifatida xalq orasida adolatli sa'y-harakatlariga guvohi bo'ldik. Vaholanki, uning jadid sifatida iymon-e'tiqodga oid maqolalarida ham omma ichida ba'zi bir ikkilamchi bo'lgan masalalarga javoban misol va dalillar bilan o'z qarashlarini bildirgan. Quyida uning "Kiyim va tashabbuh masalasi,, nomli maqolasida bir necha yildan beri ba'zi majlislarda ruscha forma kiyish va tashabbuh masalasi xususida uzun mubohasalar bo'layotganligi yozilgan. Unda bir uzr sababli forma kiyganlar haqida akfor hukmlarni ba'zi payt ulamodan eshitilishi, hatto uyning tagini pol va ustuni tunuka qilganlarni yoki uy ichida stol-stul , surat kabi narsa qo'yganlarni ham "qora,, ga chiqarganlar. Bu masalada Behbudiy zamon va madaniyat talabi tufayli forma kiymoqqa majbur qilinishi tabiiyligi va bu sababli odamni kofirga chiqarilishi musulmonlarning holiga mushkul bo'lishini bayon qiladi. Behbudiy maqola davomida agar biz bu kun o'g'limizni shahar maktabi va gimnaziyaga bermoqchi bo'lsak yoxud bir necha yildan so'ng Turkiston musulmonlaridan askar olinsa, u holda, albatta, ruscha forma,

shapka kiyimoq majburiy bo'ladi deb aytadi. Va bunga qo'shimcha tarzda zamonning o'zgarishi bilan ba'zi rasm va odatlar doimo o'zgarib turishi va bu o'zgarish bobomiz hazrati Odam (a.s) zamonidan beri mavjud bo'lib kelganligi, hamda shu rasm va odatlar ichida foydali, yaxshisi bo'lganidek, yomon va zararlighi ham borligi, ya'ni avvalgi zamonda isroflilik to'y, aza, bazmi javon kabi yomon odatlarimiz yo'q ekanligi, keyinchalik paydo bo'lib, biz uni qabul qilganligimiz to'g'risida mushohada qiladi. Shariat nuqtayi nazaridan kiyim va tashabbuh masalasini aholiga yana-da tushunarliroq bo'lishi uchun bir necha misollar keltirib o'tadi. "Ya'ni sobiq Misr muftisi ulamoyi shahir marhum Muhammad Abduh hazratlarining fatvosi zahirida "ishlapa,, va "shapka,, va boshqa Ovrupo kiyimlarini kiyimoq shariati islomiycha hech bir zararli emasdir. Ya'ni shar'an mutlaqo durustdur. Buni inkor qiluvchilar, sunnati rasul, tarixi ummatdan xabarsiz odamlardir,, deydi. Yana qo'chimcha qilib, "Rasulimiz sallallohu alayhi vasallam rumlar jubbasini, kisroyi taylasonlarini kiyubdurlar va ashobil kiromga ham shunday kiyimlar kiyganlari uchun hech narsa aytmabdurlar. Va "Sahihi Muslim,,da "Rasululloh sallallohu alayhi vasallam hind majusiylarning boshlarig'a kiyadurgan ikki quloqli narsalarini kiygan,, ligi naql qilinganligini yozadi hamda so'zining davomidan " Demakki, "man tashabbaha" dan murod "tashabbuh fil-libos val-hay'at,, emasdur. Yo'qsa, payg'ambarimiz va burung'i dindoshlarimizning shunday bo'lmoqlari lozim bo'latur,, deydi. Behbudiy qarashiga ko'ra, agar kiyim kiyish umuri shar'iyatdan bo'lsa edi, bu haqda payg'ambarimiz (S. A. V) aytib o'tgan bo'lardilar. Albatta, diniy masalalar yoritilgan to'g'ri fikrlab, tushuntira bera olish chuqur bilim va mehnat talab qilinishiga yana bir karra iqroq bo'ldik. Behbudiyning diniy-ma'rifiy qarashlari bungi kunda ham kundalik hayotimizdagi ayrim masalalarda aslan amaldadir. Fayzulla Xo'jayev Behbudiy haqida quyidagicha fikrini bildirgan edi: "Siyosiy, ijtimoiy faoliyati va bilimining kengligi jihatidan Turkistonning o'sha vaqtlardagi jadidlaridan unga teng keladigani yo'q edi".

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1) “Mahmudxo‘ja Behbudiy” - N. Karimov. Toshkent
- 2) Mahmudxo‘ja Behbudiy tanlangan asarlar 2-jild
- 3) <https://saviya.uz>